Kosmorama

Nizza — Pisa — Budapest

von

ο ο ο Michael Kroll ο ο ο

Hier angeschlossen Original-Briefe von zwei Ober-Rabbinen Frankreichs und eigenhändig geschriebene Zeilen

Seiner Königlichen Hoheit

des Prinzen Philipp von Sachsen-Coburg

WIEN

Im Verlage des Verfassers

1903.

Kosmorama

Nizza — Pisa — Budapest

von

o o o Michael Kroll o o o

Hier angeschlossen Original-Briefe von zwei Ober-Rabbinen Frankreichs und eigenhändig geschriebene Zeilen

Seiner Königlichen Hoheit
des Prinzen Philipp von Sachsen-Coburg

WIEN
Im Verlage des Verfassers
1903.

אות כבוד.

בשנת 1886 באתי לעיר וויען לראות את פני הנסיך

Philipp von Coburg

על אודות העתקת ספרו לשפת צרפת.

והיה אחרי תקופת הימים כאשר שֵם הנסיך פֿערדינאנד מקאָבורג הבחור מעם הבולגארי היה נשוא על שפת כל מכתבי העתים, אז מה"ע „הצפירה" ו„איזראעליטא" היוצאים לאור בווארשא השבו כדבר בעתו להזכיר כי הנסיך פֿיליפּ מקאָבורג, התן מלך בעלגיא ואחי הנסיך פֿער-דינאנד, בחר בי להעתיק ללשון צרפת את ספורי מסעיו וגבורת צידו.— זאת אזכרה ורחב לבבי כי הנסיך פֿיליפּ הואיל בטובו לקבלני פעמים אחדות בארמונו; ואף כי הוא ידע כי יהודי אנכי, בכל זאת הפיק רצוני לתת לי כתב־רשיון למלאכת העתקה, ולהציגו בראש ספרו אשר הוצאתי לאור בשפת צרפת, ואלה דברי הרשיון אשר ערך אלי בעצם ידו:

Je donne l'autorisation à Mr. Kroll de traduire ces articles de chasses publiés dans le Journal „Jagdzeitung" de Vienne sous le nom de Kariudo.

Philippe de Saxe Cobourg

Szent-Antal
Juillet 1886.

מכתב

אשר כתב אלי הרב הגדול והכולל ליהודי צרפת מו"ה צדוק כַּהן נ"י.

Lettre de **M. Zadoc Kahn**, Grand Rabbin de France.

Paris, le 7 Novembre

Cher Monsieur Kroll,

Je m'empresse de répondro par un petit mot à votre bonne lettre que je viens de recevoir. J'apprends avec plaisir que vous vous trouvez bien du séjour de Nice. La description que vous faites de cette charmante station donne envie d'y passer quelque temps. Mais c'est une envie bien difficile à satisfaire pour quelqu'un qui est attelé comme moi à une tâche tous les jours plus lourde et plus absorbante.

Je fais des voeux pour que votre santé se rétablisse complètement sous l'influence de ce climat salubre. Cela me fera toujours grand plaisir de recevoir de vos nouvelles.

Recevez, cher Monsieur, avec mes meilleurs souhaits, l'assurance de mes sentiments les plus distingués.

Zadoc Kahn

מלה אחת על תכונת נפש האיש הנעלה הזה.

הרב הגדול והכולל מו"ה צדוק כַּהן נ"י הוא איש שהוברו לו יהדיו כל הסגולות הדרושות לאדם רם ערך כמוהו. תאר פניו, הליכותיו ומדברותיו, נעימות ונדיבות, וידיו מלאות עבודה עבודת ה'. הוא מגן ללמודי ה' ולא ייעף ולא ייגע להמציא עזר ותשועה לאומלל ואובד; הוא לא ירים קולו לקראת הדורש עזרהו ולא ימנע מהפיץ דלים כפי יכלתו וכפי האמצעים אשר ישנם תחת ידו, כי רוח נדיבה בקרבו, ולכן רבו אוהביו וכולם נותנים כבוד לשמו.

להרב הנעלה הזה אשר הננו ה' בלב רַגָּש נתן אלהים גם לישון

למודים, והוא מטיף דגול מרבבה; במדברותיו אשר ישא באזני עדתו, תבענה שפתיו מוסר כעצם השמים לטוהר, אהבת־אדם ואהבה עזה לארץ מולדתו; ניב שפתיו ימשוך אחריו את לבות השומעים, רוחם ונפשם אליו יאסוף ודבריו יכו שורש עמוק בלבבם.

מכתב

אשר כתב אלי מעיר פאריז בשנת 1882 הרב הגדול והכולל ליהודי צרפת מו״ה אליעזר איזידאָר נ״ע.

Lettre de **M. Isidor**, Grand Rabbin de France; (mort en 1888).

Paris, le 12 Novembre 1882

Mon cher Monsieur et ami,

J'ai reçu votre lettre, la première et la seconde, vous savez que je suis surchargé de lettres et qu'il m'est pénible d'écrire beaucoup.

Je suis heureux de savoir que vous n'allez pas trop mal. Courage et patience, cela vous viendra.

Je vous enverrai un de ces jours la note que vous me demandez. Vous savez que je ne suis pas grand partisan de ces petites glorioles Ma femme et mon fils vous remercient de votre souvenir. Mon fils vous écrira.

Je suis toujours très occupé, comme vous le savez. D'ici à quelques jours, les étrangers vont affluer à Nice.

Parlez-moi de ce que vous faites, et croyez à mon affectueux dévouement

Isidor
Grand Rabbin

הרב הגדול מו״ה אליעזר איזידאָר ז״ל ראה את אור התבל בעיר ליקסהיים אצל סארעבורג (Meurthe) ביום אחד עשר לחדש יולי שנת 1813. בעודנו נער רכש לו כל הלמודים הנחוצים בבית הספר אשר באיננווייללער (ר׳ יין התחתון) ואחרי כן שקד על דלתות בית מדרש

הרבנים אשר במיץ. בשנת 1836 כלה שם את חוק למודיו, וישב לכסא בתור רב בעיר פהאלסבורג. במרוצת ימי הכהונה האלה הראה לדעת את כשרונותיו היקרים, את אומץ רוחו ורצונו הכביר, וזה הדבר כי ביום חמשה עשר לחודש נאָוועמבר שנת 1847 נקרא לפאריז למלאות מקום הרב הגדול ה׳ ענגערי ז״ל. לא ארכו הימים ויעש לו שם לכבוד ולתפארת כן במדברותיו הנעלים אשר נשא באזני עדתו וכן ברוב פעליו והריצות ידיו הנמרצה. אז ראה וגם הבין כל הסרון בעדתו שיוכל להמנות, ומרבית התקונים אך פועל ידיו המה. בשנת 1867 הוקם עָל לרב כולל לארץ צרפת (Grand Rabbin du Consistoire de France), ולמרות הפצו נתְנה המשרה הרמה הזאת על שכמו תחת הרב הה׳ אולמאן ז״ל הקודם לו בכהונה הזאת.

הרב הכולל איזידאָר נ״ע יקר ונכבד היה בעיני אחיו בני עמו וגם גדול היה כבודו בעיני הנוצרים אשר שמעו את שִׁמְעו, ובשנים האחרונות לממשלת הקיסר נאפּאָלעאָן השלישי דתעוררה השאלה להושיבהו גם בסוד הסענאט. בחודש יולי 1859 נכבד להיות חבר (membre) ללגיון הכבוד, ובשנת 1878 הכירתהו גם ממשלת הרעפובליק לטובה על דבר פעולותיו לטובת האדם, ולשמחת לב כל יודעי שמו כבדההו בשם הכבוד: „Officier de la Légion d'honneur“.

הוא כתב גם מחברות יקרי ערך, ואלה המה:

א) אגרות נגד שבועת היהודים (More Judaico). עקבות דחק הנושן הזה אשר עולל בעפר קרן היהודים עוד נשארו בין חוקי צרפת והוא כונן לו מטרה למחות כל זכר למו ולא נח ולא שקט עד אשר עלהה בידו. במכתבים האלה קדש אמונתו ברבים ויתן כבוד לעמו.

ב) Sermons או ספרי דרוש להעם.

ג) Lettres pastorales או מכתבי רועים.

ד) Lettres-circulaires בהמכתבים האלה נשקפות ביתר עז דעותיו הרחבות החפשיות והנושאות את חותם אהבתו העזה לאמונתו ולארץ מולדתו.

יותר מחמשים שנה שמר משמרת ה׳ ועבד עבודתו בקודש לגאון ולתפארת.

הורף אחד בעיר Nizza (נגב צרפת).

הן רבים ועצומים הם הכותבים דברי מסעיהם על ספר, זה יתאר בשרד תפארת ארץ שווייץ, וזה אומר כבוד לשמי איטאליה; זה יעשה לרוח משקל ימדד גובה ההרים, וזה ימלל גבורת השמש בכל עתותי השנה בארצות הנגב; זה יתור אדמת מסעיו יתחקה על שרשיה מחצביה ותכונתה, וזה ישים עין הודרת על תכונת יושביה, על צלמם ותבניתם, על דעותיהם ותחבולותיהם, על רגשי לבבם ופועל כפיהם — ואנכי מדי שבתי בעתותי ההורף בעיר Nizza על חוף הים התיכון, השתוממתי למראה עיני איך יתלכד במקום אחד כל יפי חמדת התולדה, ואתפלא לראות עיר כזאת שחוברו לה יחדיו נועם עונג וכל תפארה. ואף אמנם כל הככר המבורכת ההיא כעדן גן ה׳ היא וכל המקומות סביב סביב לה מרהיבים עין אדם בהוד יפים אין די באר, בכל זאת מ־נוססת העיר ניצצא לגאון ולתפארת, והיא צודדת בהוד יפיה, בזוהר שמיה, בטוהר רוחה ובמתק שמשה נפשות לאלפים ולרבבות מדי שנה בשנה, עדי היתה מנוס ומפלט למוכי אלהים וידועי חולי, היכל עונג לעשירי עם ואדירי ארץ ורבין גם לפלטת מין האדם.

ואם נתבונן על האורחים אשר ינהרו מכל עבר ופאה הלום, נראה משפחות רבות מכל עם ועם השונות בכתבן ובלשונן: יושבי ארץ רוסיא ואנגליא, אשכנז ואוסטריה, ספרד ואיטליה וגם ילידי אמעריקא; נראה בני מרום עמי אירופא אשר יעזבו הצריהם וטירותם ויתחברו שמה ויהיו לאגודה אחת, וגם בזויי עם בני בלי שם אשר מטרת בואם היא, אולי ידרוך מאדמה ההיא כוכב למו; נראה כי לא הולים וחלשים לבדם בחרו בפנה היקרה הזאת לחסות תחת כנפי שמשה, אבל אף בריאים והזקים המסתתרים מקור הצפוני או העיר הזאת למושב להם בעתותי ההורף להתענג על שבעת חמודותיה.

הן על פני אורך העיר משתרע הים התיכון ומפאת צפונה סבבוה תועפות הרים התומכים עבי שחקים; על חוג שמי טוהר ירוץ השמש ביפעתה ותשלה חִצֵי אורה כלפידים עלי אדמה הפוריה הלזו; רוח צח ונקי יפוח משפיים וגני עדנים, ואויר הנשימה הוא יבש ונעים ויתנועע תמיד מנשיבת הרוח; מרבית ימי החורף צחים ובהירים דמה בעיר ניצצא אשר בל תדע ערפל, וימי סגריר וגשם אך לעתים רחוקות יבואו. סוף דבר, אביב בכל הדו נגד פנינו תמיד וירקרק כרים עשבות אחו ושוכות חדק מעולפת שושני המד נחזה על כל סביבנו. אולם בכל הוד ויפעת המקום הזה רבו גם צלליו: וזה ענין רע כי ברוב העתים רוח ינשב בחוצות העיר ויסבב מחלת הקאַטַאררה, ובחודש מאַרץ יתחולל לפעמים רוח סערה אשר פי הצרפתים יקבנו בשם „מיסטראַל״ המעלה ענני אבק עד לב השמים ולא יתן את החולים לצאת הוצה ימים תמימים; והנה לרגל נשיבת הרוח אויר הנשימה הוא בהנועה עזה תמיד ויחרב למאוד אם רוח מזרחית ינשב עת כביר; במקום הזה כבכל ארצות הנגב הבדל החום בין השמש והצל הוא רבות פעמים גדול מאוד, והנס מפני תוקף חום השמש ירגיש מדי הסותו בצל החוצות רגש קור בבשרו; ולעת ערב ברגע בוא השמש, אד לה יעלה מן הים ומלא את האַויר והחולה יסכן אז אם יאחר לשבת בחוץ. ומלבד כל אלה עיר הומיה היא מלאה תשואות, ואיש רך ויגיע כח לא ימצא שמה את המנוחה והמרגעה הדרושה לחפצו. אולם לעומת אלה ימצאו שמה אוהבי עונג ועדן מלבד נעימות התולדה גם כל התענוגות בני אדם: בתי טהעאטער ואָפערא וסוד מישחקים (Cercles).

מהעיר והלאה כמהלך שעה אחת מתנוססת העיר הקטנה Monte Carlo עם כל קסמיה, ונוסעי ניצצא יבואו בשעריה לשנות באהבת המשחק Roulette או Trente et Quarante. המשחק הזה היה לפנים בארץ אשכנז וצרפת, אולם אחרי כי היה לבער בממלכות האלה מצא קן לו על אדמת Monte Carlo העומדת תחת ממשלת הנסיך Albert Honorius Karl; והנה כאשר זנו לפנים אחרי המשחק ההוא אל ערי ממלכות הנזכרות, כן יזנו אחריו עתה אל מאָנטע קארלאָ לחפש שמה הצלחתם, שמה יהמו יסובבו אנשים ונשים,

בעשירים כמתעשרים, אלה הולכים ואחרים יירשו מקומם, כזה כזה יקוה להצליה במשחק ההוא; ואם אמנם מתי מספר הצליחו ועשו עשר בין לילה, אולם לעומת אלה אין ספורות להאומללים אשר יקריבו את הונם וכספם על במת משחק ההיא, ורבים אחרי אמרם נואש לתקותם יתמכרו לתועבה או יטרפו נפשם בכפם. הן רבים הללים הפיל המשחק הנורא ההוא ועצומים אומלליו. —

העיר ניצצא היא קריה עליזה ורוב שאון והמולה בה; וביתר שאת ועוז התראה המית ועליצות הקריה בירח פעברואר, עת יחוגו בו חג הקארנעוואל מדי שנה בשנה. בעת הזאת ינהרו המונים המונים מכל עבר ופאה הלום ויכסו את עין העיר; הרכב יתהוללו בחוצות ועגלות צב ישתקשקון ברחובות; בעיר ישוקו רבבות אדם ואיש את אחיו ידחקון; כלם ירוצצו להתענג על הוד המהזה היקר המופיע אז על פני העיר; בחומה ירוצון בבתים יעלו, מן החרכים יציצו ובעד החלונים ישקיפו על לבושי האנשים המתחפשים ועל פניהם אפר המסוה, כלו מעשה ידי אמן, מעשה חושב ומלאכת מחשבת המרהיבים עין אדם בכליל יפים ובמלאכתם הנפלאה.

והנה לא למותר יחשב להוסיף עוד דברים מעטים על תכונת העיר הזאת אשר הננה אביר התולדה שכם אחד על רעותיה. אם נחפשה בספרי ימי עולם ונתחקה על שרשי העיר עד עת הִוָסדה, אז תגלה לעינינו כי שְמָה לראשונה Nicäa והיוָנים נאחזו גם בה ויסדו Colonie כאשר בעיר Marseille, ובמרוצת הימים התבוללו בעמים ישונות אשר ערכו קרב עמהם. אף מממשלת הרומאים בה נורעו עוד עקבות רבים, ומהם יראו עוד היום בשפת „patois“ המדוברת שמה בפי רבים מילידי העיר; השפה הזאת בלולה היא בלשונות לאטיינית, יְוָנית, צרפתית, איטאלקית וספרדית, ואזנינו תשמענה מלים כבירות בשפת לאטיינית היות עודנה בפי העם. שנים רבות היתה בירת ממלכת סארדיניה; אולם משנת 1860 תתחשב לצרפת, וכל אנשי ניצצא מדברים בלשון צרפת, וגם כל כתבי העתים מופיעים שמה בשפת צרפת הצחה.

העיר ניצצא נאוה היא ומספר יושביה הוא למעלה ממאת אלף אדם. עיר בנויה לה משני עברי נהר Paillon, מעבר הנהר האחד תראה

העיר העתיקה (אַלט ניצצא) עם חוצותיה הצרות המלאות אדם וכל מקנה וקנין יעשה בהן, בתיה גבהי קומה הם ונושאים את הותם הזוקן, הוצותיה אפלות מצללי תועפות הבתים ותלפיתנה א־חותיהן, ומעבר הנהר השני תשתרע העיר החדשה עם הוצותיה הרחבות והישרות, בתיה בנוים בסדרים ותואר והדר להם, גנות ופרדסים נטועים בה למכביר וכלולה היא בשדי חמד המעולפים בפרחים ושושנים. גם בניני תפארת רבים הם בקרבה, ובתוכם ההיכל ה׳ לעדת ישראל המתנוסס בהדרו ברחוב Deloye.

הרעיון הזה לבנית בית מקדש מעט לכבוד ולתפארת יצא לפעולות א ם על ידי הרב הגדול, איש חמודות מו״ה Honel Meiss נ״י, לפנים רב בעיר Nantes. זה כעשרים שנה אשר עלה על כסא בתור רב בעיר Nizza, והוא ראה והבין כל הסרון בעדתו שיוכל להמנות. טרם בואו לניצצא, בימי כהונת הקודם לו, היתה הקהלה קרעים קרעים, והמפלגות זעמו א־שה את רעותה, ותחת ידו ישבתו המדנים, ושלום על ישראל. נכבד ומאוד נעלה היה היום אשר בו ישב הרב הנחמד הזה לכסא. המחזה הנעלה הזה משך אז אחריו כל עדת יהודי ניצצא אל ההיכל הישן, ביהכ״נ אשר היה ברבע העיר העתיקה, ואחר הצהרים עת הופיע הרב החדש בהיכל פנימה, והנה חמשת ראשי העיר קדמו פניו באותית אהבה וכבוד, ברכו את האורח הנכבד באזני כל הנאספים, ויתארו בדברים נמרצים את מצב העדה והחסרון אשר יש להמנות והמעוות הדורש תיקון, ובאמרות טהורות ערכו לפני הרב החדש את אמונת אמן אשר נתן בו בזה, וכי נטל עליו על פי כהונתו להיות כמלאך השלום לחבר את נפשות העדה ולברך אתהן לפני ה׳. והרב הנכבד, אחרי תתו הודה בעד אותות אהבה אלה, דרך בענות הן על הבמה וישא מדברותיו בלשון למודים על השלום אשר שם לו לקו. שלום ואחוה הביעו שפתיו בחן והשכל, ובאמרות פיו, התורה והחכמה, האמונה והמדע, אהבת אדם ואהבת אֶרץ מולדתו אחת באחת נפגשו, משולבות אשה אל אחותה. נכבד היה היום הזה לעדת יהודי ניצצא, יום חדוה וגילה היה להם, על כל פנים משוש, על כל פה תהלה, אלה ואלה שבעו רצון, ויגילו ברבם החדש, כי בימיו יוסד ההיכל ויפרח השלום.

ירח ימים בעיר Pisa.

מקץ חמשה ירחים לשבתי בעיר ניצצא, בחמשה עשר לחודש אדר, ואנכי שמתי פעמי לעיר Pisa אשר באיטאליה התיכונה, שמה Pisae לראשונה, ובעת אשר נאחזו בה הרומאים קרא לה אויגוסטוס Colonia Julia Pisana. עיר נחה ושקטה יפה בנויה לה משני עברי נהר Arno. הרים רמים מרהיבי עינים יסובבוה מפאת צפון, ומגדליה הגבוהים וחומותיה המפורצות עודם מזכירים את יקר תפארת גדולתה מימי קדם קדמתה.

זאת היא העיר העתיקה תשואות מלאה בימים קדמונים, כי כאשר ראו אדמתה כי פוריה, סחרה כי טוב ואוירה כי צח ונעים, ויבואו שעריה מאיים רבים לערוב מערבה, ותהי רוכלת העמים אל ארצות מרחקים, וגם צור מעוז לאיש מכאובות, לנגוע ומעונה; אז יכללו בוניה חכמי לב את יפיה בהיכלי תפארה בחומות ובמגדלים, ותיף בגדלה ותעש לה שֵׁם כשֵׁם ערים הגדולות אשר בארץ. אכן אין זכרון כיום לכל מחמדיה אשר היו מימי קדם, וכבודה הראשון גלה ממנה, כי ברוב הימים שבתה מהיות עיר רוכלת, ותחדל להיות רבתי עם; ותחת אשר היתה לפנים מנוס ומפלט לאיש רך וענוג, לידוע חולי ויגיע כח, והשמש הופיעה בקרני הודה על העיר הזאת, ותביא בכנפיה מרפא לנפשות מרחקי ארץ האלה, הנה מספר אורחיה כעת אך כעוללות אם כלה בציר, והמאור הגדול לממשלת היום יביט כיום ממכון שחקים על עיר אשר בגדו בה דורשיה. הנה כי כן ירדה הקריה הזאת פלאים, ובמקום אשר יקרא לה בראשונה, עיר דרושה, יֵאָמר לה היום עזובה.

בהעיר הזאת אנכי הייתי, כי מפחד רוח צפונית־מערבית (מיסטראַל) המתחולל פעם בפעם ברוב עוז בחודש מאֶרץ בהבל הריוויערא, השתי מפלט לי דרך הבל הים לנוס אל עיר פיזא: ראיתי העיר והנה משטר וסדרים, בתיה שתולים בנוה כחצי אגן הסהר על מי מנוחות, ורחובותיה רחבות וישרות; ואל הנהר — והוא כפלג אלהים מלא מים ומימיו הצהובים הולכים לאט בין גדותיו וכל באישה ואיד רע לא יעלה מהם; ראיתי קרקע העיר והנה מרצפתי אבנים מרובעות, שכלם מתאימות ומוקש אין לו; ואל השמים — והנה השמש מרחפת על פני ים תכלת הרקיע,

ו־הצוב להבית אש פלדות, תפיין אור יקרות על פני נהר ארנא, מרנין לב ומשמח היים; ראיתי ההרים והנם נאדרים בהדרת קודש, דומיה ושלוה הופכת עליהם, עשבם יתנו את ריח ניחוחם באף כל עובר, ורוח צח יפוה מראשיהם המפיח היים בעצמות יבשות; גם אדמתה פוריה מאד ועציה הרעננים עושים פרי הלולים, תפוחי זהב וציטראָנען; ראיתי — והנה היא עיר שהוברו לה יחדיו כל הסגולות הדרושות להפין מושב החולים, ותכתתר בינתי ולא אבין מדוע נקלה כבוד המקום הזה בכל קהל החולים כי יהרדו ויסוגו מאחריו. — עברו נא חבל הריוויערא ושאו סביב עיניכם וראו את תמרות אבק המהלך על כנפי רוח אשר ינשב שמה ברוב העתים בשוקים וברחובות, ותראו כי שני מלאכי משחית האלה מושיבים אז החולים האומללים ביתה; ומי לא ידע בכל אלה אשר הליכות ניצצא קוו למו למצוא שמה מנוח, כי הובישו מתוחלתם, באו עדיה ויחפרו, כי לא זאת המנוחה ולא זאת המרגעה לנפש עיפה. אכן לא כאלה חלק פיזא הרחוקה כבית ארין מן הים, אין אבק ואין רוח ואין שאון ברחובותיה, אוירה לה ונעים, משיב נפש ויקם סערת לב נחלה לדממה, ומימיה הקלים לשתיה, מים היים הם לשותיהם.

אבל שתים הנה רעותיה והן היו בעוכרה: כי במרוצת הימים פרצו לרוב בנגב צרפת וגם בארין איטאליה מקומות לשבת החולים; הטבע אצל להם ברכה, תשואות חן ויופי לבלי חוק, וידי יושביהם שתו בתבונות כפיהם על זאת נוספות, המה השכילו עשותם כגן בעדן, עשו להם גנות ופרדסים ונטעו תומר בהם, דרבו להם תענוגות בני אדם, תופשי כנור ועוגב וסוד משחקים (Cercles) ויעשום כתבנית היכלי עונג, כתפארת בתי חורף לשבת החולים; אולם לא כן היא עם העיר פיזא, יושביה טמנו ידם בצלחת, ואין חולה מהם על מהסור החולים, על צרכם ועל תענוגם, והמדת התולדה לבדה לא תעצור כח למשוך האיש ובושל אחריה, על כן היתה העיר לשמה. זאת לא זאת, באו שעריה לעתים רובאים מארצות הצפון, אשר לא באו עד תכונת אוירה ולא ידעו הין ערכו, על כן הוציאו משפט מעוקל, הבאישו את ריח העיר ההיא בעיני העם ויתנו את אוירה לגדופים.

פיזא השקטה והשאננה! מה נעמת לי! איך יקרת בעיני נכבדת,

כי לך יאמר איש גאלילעאָ גאלילעאי יולד בך; איך לבבתיני במעשה ידי אמניך, אשר כלו מלאכת חרש וחושב עתיקה (אלטע קונסט)! מה יפו עציך בגנת הביתן (Orto botanico)! ומה נאוו היכליך וארמנותיך! מה יפה ומה נאוה שוק היכלך (Piazza del Duomo) עם כל בניני תפארתו, ובראשם המגדל הנטוי (דער שיעפֿע טהורם) הנכון על ישבעה טורי עמודים. פיזא! פיזא! מה ידידות משכנותיך! ומה נעים שבת באוהליך! שלום בהילך ושלוה בארמנותיך. הרי בפיזא! רוב שלום עליכם עד בלי ירח, וברכות שמים מעל תהולנה על ראשיכם לעולם, כבוד הלבנון יתן לגבעותיך, והדר הכרמל לעמקיך. נאות דשא אשר שובבתן נפשי, וכל נויש עפר אשר שמתיו לרבצי, מרוב טל ומטר תפרחנה כשושנה. שושנים ופרחים! ידי קטנה אתכן ואתן הולתן בשמיכן לאפי — האח! אזכרהכן לי יקרה, וגבול לא תבולנה לנצח בזכרוני.

העיר Budapest ויושביה.

הן על ראש גבנון הדר על יד נהר דאָנויא נראו פני העיר Ofen אשר פי האונגארים יקבנה בשם „בודא", ולנכח פניה מעמק רחב ידים נשקפה פעסט כלה בכליל יפיה. מן העיר ההיא עד שערי אָפֿען הולכים גשרי ברזל ואבנים ותחתיהם שוטפים במרוצתם מי נהר דאָנויא הרבים והעצומים: הגשרים האלה יחברו שתי הערים יהדיו אחת לאחותה עד כי תהשבנה לעיר אחת.

Ofen עיר בצורה ומעון ילידי אשכנז ואוסטריא, היא מקום נחמד ופנה יקרה, על ראשי הרריה יציצו כנזר כרמי חמד ובחיק אדמתה יקרי מעינות רבים את מימיהם המביאים מרפא לאיש מכאובות ולידוע חולי; על פני גבעותיה ישליו אוהלים לאצילי יושביה אשר אוו את העיר השקטה ההיא למנוחה שאננה וסביבותיה גנים נחמדים מרהיבי עינים. ודנה לרגל הרריה השאננים נצבת פעסט, מתנוססת ביפיה ובהדרה.

זאת היא העיר פעסט ההומיה והמלאה תשואות, כי כאשר ראו אדמתה כי פוריה, שמיה כי יערפו טל וסהרה כי טוב, ויבואו שעריה

ממרחקים לערוב מערבה ותהי רוכלת העמים, והיה כאשר ירבו יושביה, כן יפרצו הוצותיה ורחובותיה, כל משכנותיה אשר לא תואר ולא הדר להם נהרסו עד היסוד, ובניני תפארת יירשו מקומם, עד כי אין זכרון כיום לבתיה הדלים שפלי קומה אשר נראו עוד לפני שנות מספר, וידי הבונים הנה לא תגענה ולא תיעפנה ותבנינה בתים הדשים לבקרים ותכללנה את יפיה בארמונות ובהיכלי הוד ותיף בגדלה. הנה כי כן תגביה הקריה ההיא עוף ותעש לה שֵׁם כשם הערים הגדולות והיפיפיות.

עתה, עובר אורח! צא וראה פעסט ביפיה, והבט על הקריה העליזה הזאת אשר העין רואה בה חזיון תבל, מה נחמדו למראה מימי נהר דאַנויא ההולך ברוב גאון והוד בין גדותיו וישביע נעימות! שא עיניך לראות גשר השרשרות (קעטטענבריקקע) האדיר והחזק אשר שלש מאות ותשעים אמה (מעטר) ארכו ויותר משתים עשרה אמה רחבו, ובו יעברו ההולכים משערי אָפֶען אל שערי פעסט, הבט אל הרחוב הנקרא בשם "Corso„ המשתרע בין שפת הנהר ובין הבתים המפוארים העומדים שם וראה תפארת המקום הנחמד הזה המלא תשואות לעת ערב, כצאת בנות קריה לשוח שמה ולשאוף רוח צח אשר יפוח מראש שפיים; האח! מה יפו בתי המסחר עם כל שכיות החמדה הנשקפות מרחוב הקטן הנקרא „וויייצנערגאססע" אשר בני מרום העם משוטטים בו ומה נאוו ראשי הומיות! ראה נא רחוב „קערעפּעשי" ההומה מאדם רב, שם יתנוסס בית משחק (טהעאַטער) מקצה האחד ובית מועד לכל חי מקצה השני ובית החולים בתָּוֶך, מחזה המציג לפנינו ארח איש עלי אדמות, — הזה רחוב „אַנדראַשי" היפה בכל רחובות קריה, אך נעימות בקרבו, אך חמדת החיים בו, קול זמרת נבלים כנור ועוגב אשר תשמיענה מדי ערב בערב להקות מנגנים (ציגיינער) בבתי הקאַפֿע הנהדרים אשר לו, קול שאון מרכבות אשר ירוצון וישתקשקון בו תמיד, האח! מה נחמד הרחוב ההוא למראה בימי האביב והסתו כצאת בני קריה לראות הסוסים השוטפים במרוצתם (וועטטרעננען) על פני היער הנעים המשתרע בקרבת העיר בעוצם יפעתו ובשפעת יקרותיו! אז אנשים ונשים ישוטטו לאלפים בו, אז יעברו בו רכב עגלות צב וכרכרות לאין מספר נושאים

אלופי העיר ושועיה, וגלגליהם ירעשו ויהמו ממרחק. אכן מי ימלל תפארת פעסט וסביבותיה, ישמיע כל יקרותיה בחרט אנוש. באחת אדבר, זאת היא העיר שהוברו לה יחדו הוד והדר, נועם ויופי, מסחר ומלאכת חרש והושב (אינדוסטריע) ובתי מדרש החכמה, ועין רואה תחזה בה חזות הכל.

הן שנים רבות שכנתי בקריה המאושרה ההיא, אשר עִמָה גבורים ועשירים בקרבה, אשר יושביה שוקטים על שמריהם, וכלם כקטן כגדול, כנקלה כנכבד יחד אוהבים ארץ מולדתם בכל נפשם, ויתימרו בכבוד תולדתם כי אונגארים המה. בני פעסט מעריצים מאד העונג והשעשועים (sport): האנשים יתענגו על מרוץ הסוסים (וועטטרעננען), יורדים נהר דאָנויא בצנות ובכלי גמא (רודערספאָרט) ויצאו לצוד שועלים בסביבות העיר, והנשים מבקשות עונג נפשן בבתי הקאפֿע, שמה תלכנה מדי יום ביומו אחר הצהרים, לבושות משי ורקמה, לרדוף אמרים ולהטיף מלתן על גוי ועל אדם יחד עדי ערב. אך לא כאלה חלק כל יושביה, כי מרביתם ימצאו חפץ בעבודה וגם בחכמה, הגברים יוצאים לפעלם, ונשיהם יפות התואר ובריאות הבשר יושבות פנימה וצופיות הליכות ביתן, והמשכילים למודי ה׳ מקדישים ימי היהם לחכמה ולתעודה. על כן לא אלמן המקום הזה מאנשי מדע אשר יד ושם להם בין הגדולים.

העיר פעסט היא מעון רוב ילידי הארץ. בין חמש מאות אלף יושביה רב ועצום הוא מספר היהודים; כלם מדברים ביתר אהבה לשון אונגארית, וכל ישעם וחפצם הוא להכרית מארץ השפה האשכנזית. אף השם „פעסט" שם אונגארי הוא ופתרונו „קדם" (אָסטען); אולם זה שם העיר לראשונה, אך כאשר התחברה בשנת 1873 לעיר אָפֿען להיות לעיר אחת קראו לה Budapest.

DRUCK VON FRANZ FRIED, WIEN, II. OBERE DONAUSTRASSE 63.